

УДК 549.091+339.13

V.I. Татарінцев, кандидат геолого-мінералогічних наук
ДГЦУ

Статистичний аналіз світового ринку необроблених алмазів та місце на ньому України

Анализ включает статистические данные мирового производства алмазного сырья за время работы Кимберлийского процесса (2004–2016 гг.), а также объемы импорта и экспорта алмазов в странах, которые не добывают алмазов. Данные по Украине представлены в сравнении с данными других стран-участниц Кимберлийского процесса.

The analysis includes statistics on global rough diamond production during the Kimberley Process (2004-2016), as well as on imports and exports of diamonds in countries that do not mine diamonds. The data for Ukraine are presented in comparison with the data of other participating countries of the Kimberley Process.

Алмаз є однією з найцінніших корисних копалин, родовища якої зосереджені здебільшого на кратонах архейського віку в ядерних частинах давніх платформ. Вони є саме в тих країнах, які розташовуються на таких кратонах. Зі схемою розповсюдження останніх на континентах світу можна ознайомитись, зокрема, у монографії [1, с. 592]. На світовий ринок видобуті алмази в необробленому стані, тобто у стані алмазної сировини (далі – АС), надходять з алмазодобувних країн за схемою: видобування – сортування – оцінка – продаж (експорт). Далі до цієї схеми включаються країни, які не мають власних родовищ алмазів і здійснюють лише імпортно-експортні операції.

Алмази є ефективним концентратом коштів. Наприкінці ХХ ст. в ряді африканських країн суттєво розвинулась контрабандна торгівля АС, яку нелегально видобували з родовищ і використовували окремі угруповання для

фінансування антиурядових регіональних конфліктів і міжнародної терористичної діяльності. У ті часи в Африці декілька мільйонів людей загинуло та ще більше були вимушені емігрувати з рідних місць через військові дії, пов'язані з АС. Алмази, втягнуті в такі дії, отримали назву «конфліктних», або «кривавих». Після низки урядових ініціатив з боку ПАР, Ботсвани, Намібії, деяких інших країн Південної Африки, які закликали весь світ підтримати проголошений у 2000 році в Кімберлі (ПАР) процес очищення торгівлі від таких «кривавих» алмазів, у листопаді 2002 року в Інтерлакені (Швейцарія) відбулася зустріч міністрів та інших глав урядових делегацій 52 країн, на якій під егідою ООН було схвалено створення міжнародного органу під назвою «Кімберлійський процес» (далі – КП) та прийнято декларацію про систему сертифікації необроблених алмазів, розроблену в рамках КП [2].

У доповіді про КП на п'ятдесят сьомій сесії Генеральної Асамблеї ООН була чітко визначена суть КП: «Кімберлійський процес – это непрерывный международный процесс, цель которого заключается в обнаружении и пресечении торговли алмазами из зон конфликтов. Организации Объединенных Наций рекомендуется принять меры в поддержку внедрения системы сертификации в рамках Кимберлийского процесса как инструмента, который содействовал бы обеспечению эффективного выполнения соответствующих резолюций Совета Безопасности, устанавливающих эмбарго на торговлю алмазами из зон конфликтов и способствующих тем самым укреплению международного мира и безопасности, и соответствующих резолюций Генеральной Ассамблеи, упоминаемых в рамках системы сертификации» [2].

Документ про сертифікацію необроблених алмазів, прийнятий в Інтерлакені, – сертифікаційна схема КП (далі –

ССКП) – став керівним документом КП щодо правил торгівлі АС. 52 країни, у тому числі Україна, підписали в Інтерлакені міжнародну угоду про одночасне введення ССКП в дію з 1 січня 2003 року у своїх країнах.

ССКП містить низку вимог щодо торгових операцій з АС, дотримання яких є обов'язковим. ССКП приймається у країнах-учасниках КП на основі національного законодавства та внутрішніх систем контролю, які відповідають узгодженим в ССКП мінімальним стандартам.

КП є добровільним органом, але здійснювати торгівлю АС можливо лише в межах спільноти країн-учасниць КП за умови обов'язкової перевірки кожної посилки алмазів під час експортно-імпорتنних операцій щодо наявності спеціального супровідного документа – сертифіката КП. Країни-учасниці КП створюють своєрідне середовище чистого та прозорого ринку алмазів. Країни, що не є учасниками КП, знаходяться поза цим середовищем і не мають прав ввозити на свою територію АС і вивозити її.

На сьогодні КП об'єднує 54 члена, представлених 81 країною-учасницею (53 окремі країни-учасниці і 28 країн у складі Європейського Союзу, що є самостійним членом КП).

Важливою складовою частиною вимог ССКП є обов'язкове подання країнами-учасниками КП щоквартальних та щорічних статистичних даних щодо ви-

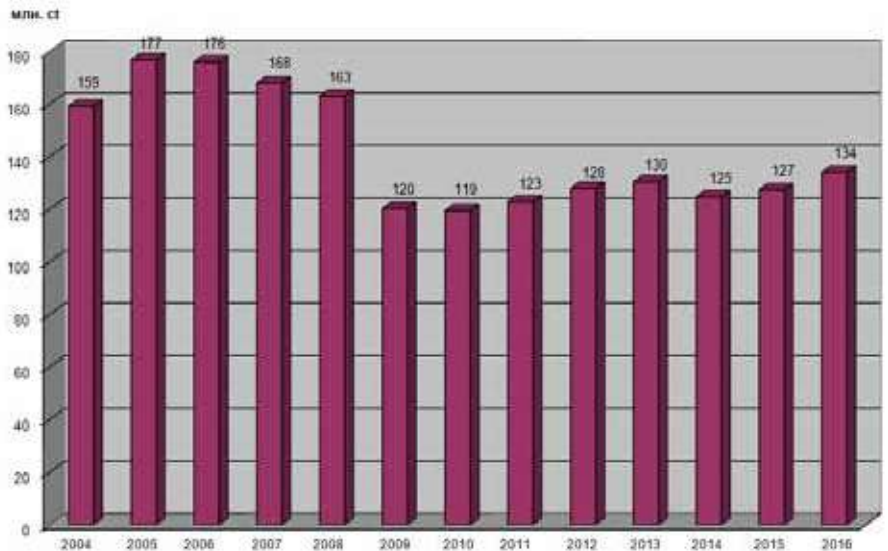

Рисунок 1. Світове виробництво алмазів, млн ст, 2004–2016 рр.

добутку, експорту та імпорту необроблених алмазів, відомостей про зміни в законодавстві, а також про повноваження національних органів, відповідальних за здійснення положень ССКП. В Україні функції національного органу КП здійснює Державний гемологічний центр України, що визначено наказом Мінфіну від 09.04.2003 № 276.

Починаючи з 2003 року вся торгівля АС та статистика обсягів видобутку, експорту та імпорту АС ведеться за правилами ССКП. Усі країни-учасниці КП подають свої статистичні дані самостійно на спеціальному сайті КП [3], вхід до якого щодо розміщення та зіставлення даних є обмеженим. Підсу-

мовані статистичні дані є у відкритому доступі. Обсяги АС зазначаються в каратах та у вартісному еквіваленті в доларах США. ЄС подає свої дані як один учасник.

Світовий ринок АС складається з ланцюжка: видобування – сортування – оцінка – продаж (експорт), а також закупівля (імпорт) і продаж – як на внутрішньому ринку країн, так і на зовнішньому. До цього ринку залучені алмазодобувні країни, а також ті, які не мають власних родовищ алмазів і здійснюють лише імпортно-експортні операції. Торгівельні операції на внутрішніх ринках не відслідковуються КП.

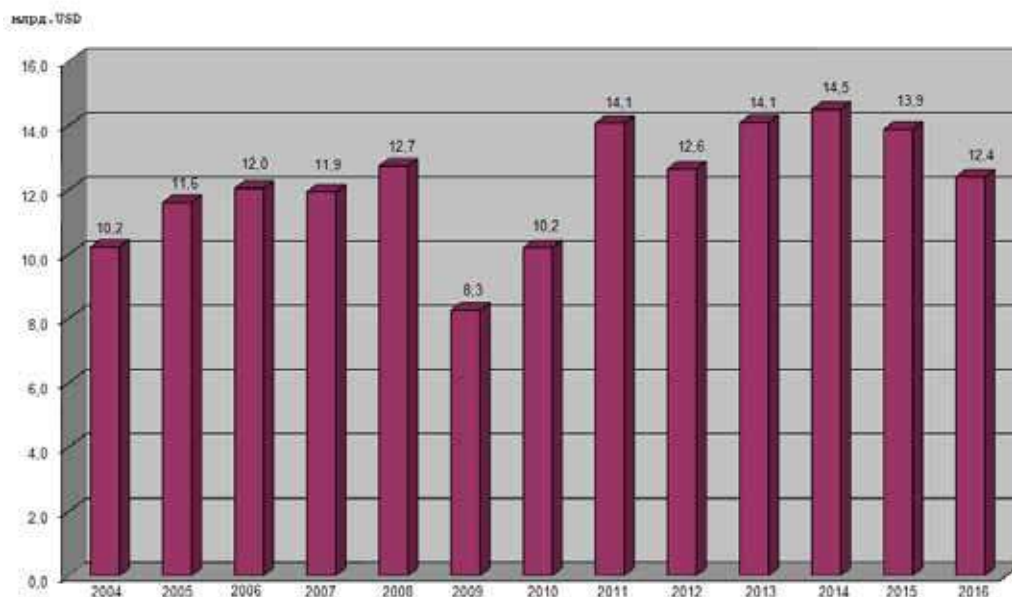

Рисунок 2. Світове виробництво алмазів, млрд USD, 2004–2016 рр.

Завданням цієї роботи є аналіз статистики обсягів видобування АС та експортно-імпортних операцій з нею на світовому ринку за відкритими даними КП та отримання уяви про місце на ньому України. Аналіз охоплює період 2004–2016 років.

USD) і надалі вони зросли до 14,5 млрд USD у 2014 році, а останні шість років коливаються в межах 12,4–14,5 млрд USD/рік. При цьому ці обсяги не корелюють з обсягами видобування в каратах, що свідчить про значне підвищення цін на алмазну сировину останнім часом.

Ща алмазів і видобувають їх, і є країни, які не мають таких родовищ. Зрозуміло, що вони не є алмазодобувними країнами. До останніх належить і Україна.

Перше місце у світі за обсягами видобутку займає Російська Федерація. Щорічний обсяг 35–42 млн ст, що становить третину всього світового обсягу. До п'ятірки найпотужніших виробників також належать Ботсвана, Австралія, Канада і Демократична Республіка Конго. Ботсвана видобуває близько чверті світового обсягу, інші з названих країн – біля десятої частини кожна.

Обсяги імпорту та експорту алмазів країн, що не є алмазодобувними

Більше за всіх імпортує та експортує Європейський Союз. Через Бельгію проходить майже 40 % світового обсягу імпорту та експорту АС, на рік до 12 тисяч посилок з алмазами приймається і до 35 тисяч відправляється. Імпорт становить 104–202 млн ст на рік, у середньому близько 150 млн ст на рік. Вартість імпортованих алмазів 9–18 млрд USD на рік, у середньому близько 14 млрд USD на рік. Експорт становить 97–203 млн ст на рік, у середньому близько 145 млн ст на рік. Вартість експортованих алмазів 10–19 млрд USD на рік, у середньому близько 16 млрд USD на рік. У середньому за 2004–2016 роки вартість вивезених алмазів дорожча за ввезені приблизно на 5 %.

Аналіз статистичних даних показує, що обсяги імпорту та експорту алмазів у світі перевищують обсяги видобутку. Можна припустити, що це є наслідком неодноразового переміщення одних і тих самих алмазів через митні кордони країн.

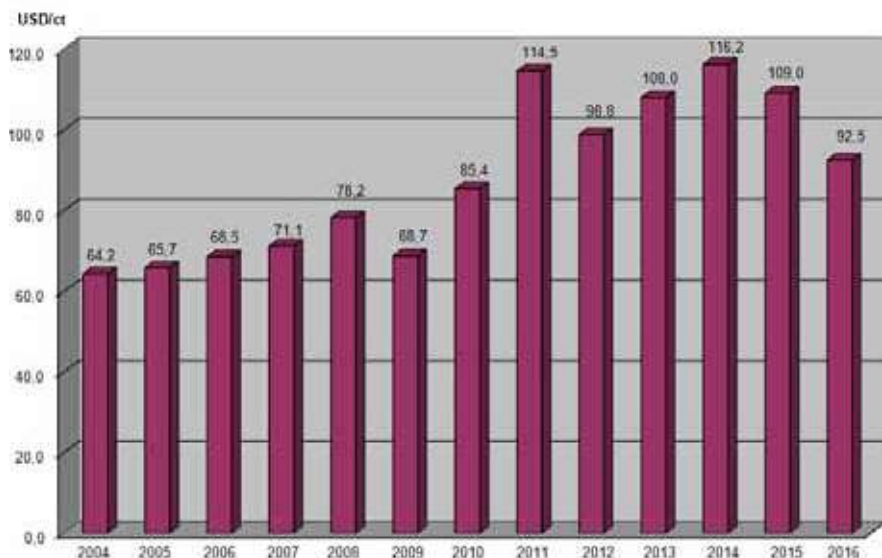

Рисунок 3. Середня вартість алмазів, USD/ct

Світове виробництво алмазів – загальні обсяги

Загальний щорічний обсяг виробництва у каратах – від 119 до 177 млн ст (рис. 1), що становить відповідно від 23,8 до 35,4 тонни. Пік виробництва (по 177–176 млн ст на рік) був у 2005–2006 роках. Майже ті самі дані маємо у 2004 р. (159 млн. ст) і у 2008 році (163 млн ст). У 2009–2010 роках сталось різке падіння обсягів до 119–120 млн ст, яке незначно зросло до 128–130 млн ст у 2012–2013 роках, а в наступні роки залишається стабільним – 125–134 млн ст.

Таким чином, можна виділити два періоди: 159–177 млн ст/рік у 2004–2008 роках і 119–134 млн ст/рік у 2009–2016 роках. Різке падіння обсягів у 2009 році пов'язано із світовою кризою економіки. Після неї обсяги видобутку алмазів так і не вийшли на докризовий рівень.

Загальний щорічний обсяг виробництва у доларах США – від 8,3 до 14,5 млрд USD (рис. 2). У період 2004–2008 років він безперервно зростав від 10,2 до 12,7 млрд USD. У 2009 році, як і за каратами, сталось різке падіння обсягів до 8,3 млрд USD. У 2010 році обсяги вийшли на рівень 2004 року (10,2 млрд

Аналіз середніх цін вироблених алмазів за зазначений період (2004–2016) свідчить про постійне їх підвищення від 64 USD/ct у 2004 році до 116 USD/ct у 2014 році, що становить збільшення майже на 50 % (рис. 3). Крива зміни цін має лише одну суттєву «яму» – у 2009 році.

Світове виробництво алмазів – зіставлення за країнами

Серед країн-учасниць КП є країни, які мають на своїх територіях родови-

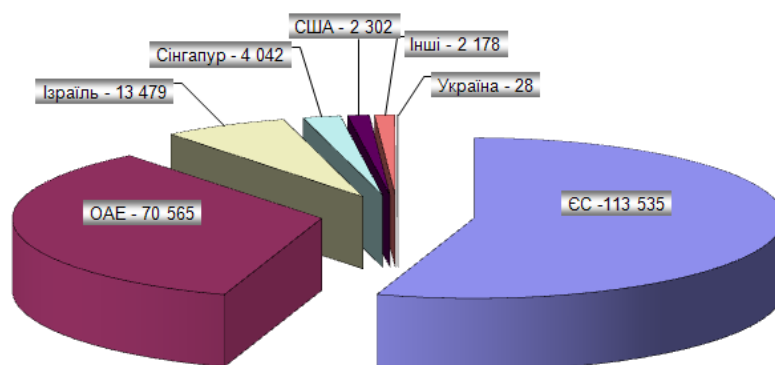

Рисунок 4. Обсяги експорту алмазів невидобувних країн, тис. ст, 2016 р.

На другому місці Об'єднані Арабські Емірати, де обсяги відповідних операцій приблизно на третину менші ніж в Європейському Союзі. Але вартість вивезених алмазів дорожча за ввезені в середньому на 54 %.

ні Туреччини, Панами та Мексики. Серед країн-учасниць КП менше за Україну імпортують лише Індонезія, Казахстан, Нова Зеландія і Норвегія.

Імпорт алмазів в Україну здійснюється здебільшого за давальницькою схе-

Найбільшу кількість алмазів Україна імпортувала у 2004 році – 259 тис. ст на суму майже 61 млн USD. З 2004 по 2014 рік обсяги імпорту щорічно падають: різко впали з 2004 по 2008 роки (майже у чотири рази до 64 тис. ст на суму 15,8 млн USD) і далі продовжили падіння до історичного мінімуму 2,5 тис. ст на суму 0,6 млн USD у 2014 році (рис. 6). У 2015 році почалось деяке зростання: 2015 рік – 19 тис. ст на суму 4,3 млн USD, 2016 рік – 27 тис. ст на суму 8,7 млн USD, що близько до відповідних даних за 2010–2013 роки.

«Провал» у показниках 2014 року зумовлений цілою низкою факторів – агресія Російської Федерації та загальне падіння економіки України, повна одностороння відмова РФ від поставок алмазів до України, тимчасове виведення з ринку одного з найпотужніших алмазопереробних підприємств України – заводу «Ізумруд», що пов'язане з процедурою його приватизації, різке падіння обсягу імпорту алмазів ще одного з найпотужніших алмазопереробних підприємств України – заводу «Кристал». Сьогодні є надія, що почалося відновлення обсягів імпорту і переробки алмазів в Україні.

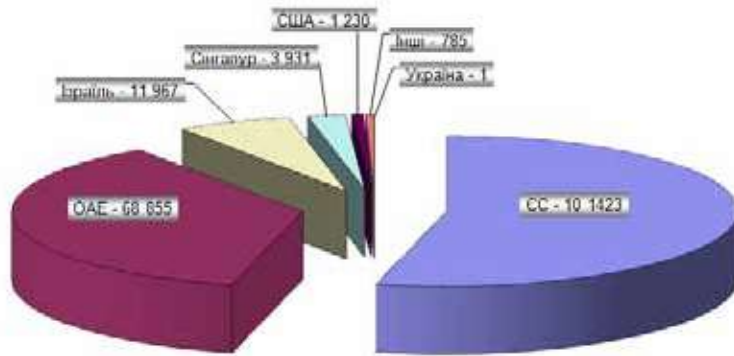

Рисунок 5. Обсяги експорту алмазів невидобувних країн, тис. ст, 2016 р.

Також у числі лідерів з обсягами імпорту та експорту (більше мільйона ст на рік) Ізраїль, Сінгапур, США і Швейцарія (рис. 4, 5).

Україна знаходиться у п'ятірці «антилідерів». Обсяги імпорту алмазів на рів-

ню. Експорту майже немає. Зрідка вивозяться залишки давальницьких алмазів, які не оброблялись або представлені відходами виробництва.

У 2016 році Україна імпортувала 28 тис. ст алмазів на суму 8,7 млн USD.

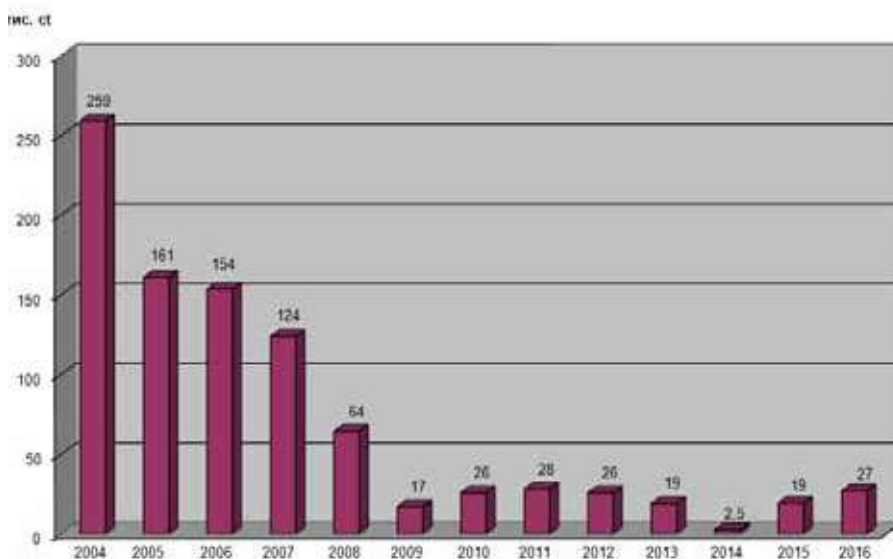

Рисунок 6. Обсяги імпорту алмазів в Україну, тис. ст, 2004–2016 рр.

Використані матеріали

1. Харьков А.Д., Зинчук Н.Н., Зуев В.М. История алмаза. – М.: Недра, 1997. – 601 с.
2. http://repository.un.org/bitstream/handle/11176/169656/A_57_489-RU.pdf?sequence=5&isAllowed=yRU.pdf?sequence=5&isAllowed=y
3. Kimberley Process Rough Diamond Statistics. URL: <https://kimberleyprocessstatistics.org>